

Regionalne zróżnicowanie zapotrzebowania na domy pomocy społecznej w Polsce w latach 2010-2018

Regional differences of demand for social welfare homes in Poland in 2010-2018

Sebastian Kubala*^a, Magdalena Zając-Sawicka^b

^{a,b} *Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Katedra Rozwoju Organizacji, ul. Rakowicka 27, 31-510 Kraków, Polska*

Streszczenie

Cel: Celem artykułu była ocena zaspokojenia potrzeb na domy pomocy społecznej w poszczególnych województwach w latach 2010-2018. Dodatkowym aspektem było wyeksponowanie zasad funkcjonowania domów pomocy społecznych w Polsce na podstawie obowiązujących aktów prawnych.

Materiały i metody: Oceny zaspokojenia potrzeb na domy pomocy społecznej w poszczególnych województwach w latach 2010-2018 dokonano na podstawie dwóch mierników. Pierwszym z nich był współczynnik zaspokajania potrzeb osób oczekujących na umieszczenie w domach pomocy społecznej. Drugi ze wskaźników to wskaźnik zapotrzebowania na domy pomocy społecznej. Dane potrzebne do obliczeń zaczerpnięto ze sprawozdań Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Dodatkowo, analiza literatury oraz zebrane materiały umożliwiły wnikliwe zobrazowanie działalności domów pomocy społecznej w Polsce.

Wyniki i wnioski: Biorąc pod uwagę obszar całej Polski, w latach 2010-2018 doszło do pozytywnych tendencji w zaspokajaniu potrzeb na domy pomocy społecznej. Rozpatrując jednak poszczególne województwa, wyodrębnić można pewne obszary, które charakteryzują się lepszym oraz gorszym stopień zaspokojenia na te domy. W największym stopniu zaspokojenie potrzeb na domy pomocy społecznej występuje w południowo-wschodniej części Polski w województwach: podkarpackim oraz lubelskim. Najmniejszy stopień zaspokojenia potrzeb na domy pomocy społecznej występuje w województwie śląskim.

* kubalas@uek.krakow.pl

Stosunkowo niski stopień zaspokojenia potrzeb występuje jednocześnie w rejonie zachodniej oraz północnej Polski. W związku z tym konieczne jest wprowadzenie rozwiązań, które spowodują proporcjonalny do potrzeb rozwój liczby domów pomocy społecznej. Brak miejsc w publicznych domach pomocy społecznej może bowiem powodować wzrost czasu potrzebnego na umiejscowienie osób potrzebujących wsparcia w domach pomocy społecznej. Może też być przyczyną pojawiania się osób potrzebujących pomocy w innych miejscach, które nie są do tego przeznaczone.

Słowa kluczowe

Pomoc instytucjonalna, polityka społeczna, pomoc społeczna, starzenie się społeczeństwa

Wstęp

Obserwowalne trendy, odnoszące się do wzrostu liczby osób starszych w ogólnej populacji niosą za sobą wiele problemów, z którymi muszą mierzyć się rządy państw. Zgodnie z prognozami Głównego Urzędu Statystycznego, do roku 2050 ma nastąpić zwiększenie liczby oraz udziału osób w wieku co najmniej 60 lat [1]. Jak wskazują P. Błędowski oraz M. Maciejasz [2], cechą charakterystyczną występujących trendów jest przede wszystkim obserwowalny spadek liczby urodzeń, spadek umieralności, jak i stopniowe wydłużanie się przeciętnego trwania życia społeczeństwa.

Informacje o gwałtownym przyroście osób w podeszłym wieku związane są z licznymi problemami, z jakimi będą się w przyszłości zmagać gospodarki krajów. Do głównych problemów zaliczyć należy:

- a) brak miejsc dla większości zainteresowanych,
- b) wzrost zapotrzebowania na sprzęt i wyposażenie,
- c) nieograniczony przymus rozwoju infrastruktury i wymaganie różnych nowych inwestycji związanych i wynikających z obowiązującego prawa,
- d) potrzeba poprawy jakości opieki nad mieszkańcami,
- e) wzrost wynagrodzeń pracowników priorytetowych (tj. pielęgniarek, opiekunek, pracowników kuchni, terapeutów – zwrócenie uwagi na ich kwalifikacje oraz szkolenia).

W konsekwencji, zjawiska te powodują konieczność ciągłego rozwoju usług w obszarze pomocy społecznej. Do jednego z głównych narzędzi pozwalających rozwinąć aspekty związane z pomocą społeczną jest wzrost liczebności domów pomocy społecznej

oraz poszerzenie jakościowych aspektów związanych z ich funkcjonowaniem. Według definicji wskazanej przez Główny Urząd Statystyczny, dom pomocy społecznej to placówka, która ma za zadanie świadczyć usługi bytowe, opiekuńcze oraz wspomagające, względem osób potrzebujących [3]. Zadania te powinny być realizowane na poziomie obowiązujących standardów i przeznaczone dla osób wymagających opieki całodobowej, ze względu na stan zdrowia, brak samodzielności w życiu codziennym, niepełnosprawność oraz wiek starczy.

Kwestie związane z funkcjonowaniem domów pomocy społecznej w Polsce są dość często podejmowanym tematem w literaturze krajowej. Tematem tym zajmowali się m.in. tacy badacze jak: Z. Szwed-Lewandowska [4], wskazująca na przyszłe zapotrzebowanie na miejsca w domach pomocy społecznej wśród osób w wieku 75 lat i więcej do 2035 roku, B. Szluz [5], której badania miały na celu ukazanie domów pomocy społecznej obejmujących opieką i wsparciem osoby starsze, N. Stolińska-Pobralaska [6], która dokonała analizy historycznych uwarunkowań rozwoju opieki i pomocy społecznej oraz przedstawienia domów pomocy społecznej w systemie całodobowej pomocy instytucjonalnej, czy G. Grygiel [7], dokonujący prognozy zapotrzebowania na miejsca w domach pomocy społecznej w województwie wielkopolskim w kontekście zmian demograficznych regionu.

Brak jest jednak publikacji, które odnosiłyby się do spojrzenia na regionalne zróżnicowanie zaspokojenia potrzeb na domy pomocy społecznej w Polsce. Podjęcie tego tematu jest niezwykle istotne ze względu na zachodzące zmiany demograficzne w Polsce związane ze wzrostem liczby osób starszych. Dlatego też tematyka ta została podjęta w celu uświadomienia i zbadania realnych potrzeb związanych z zapotrzebowaniem na tego typu jednostki pomocy.

Materiał i metodyka badań

Celem artykułu była ocena zaspokojenia potrzeb na domy pomocy społecznej w poszczególnych województwach w latach 2010-2018. Dodatkowym aspektem było wyeksponowanie zasad funkcjonowania domów pomocy społecznych w Polsce na podstawie obowiązujących aktów prawnych.

Oceny zaspokojenia potrzeb na domy pomocy społecznej w poszczególnych województwach w latach 2010-2018 dokonano na podstawie dwóch mierników. Pierwszym z nich był współczynnik zaspokajania potrzeb osób oczekujących na umieszczenie w domach pomocy społecznej. Wyrażony jest on stosunkiem liczby osób umieszczonych w danym roku w domach pomocy społecznej do sumy liczby osób umieszczonych i osób oczekujących na

umieszczenie w tych podmiotach. Zaspokojenie potrzeb miejsc w domu pomocy jest tym pełniejsze, im wartość współczynnika jest bliższa jedności.

Drugi ze wskaźników to wskaźnik zapotrzebowania na domy pomocy społecznej. Stanowi on różnicę między popytem oraz podażą do maksymalnej liczby miejsc w domach pomocy społecznej. Przez popyt należy rozumieć sumę liczby mieszkańców domów pomocy społecznej powiększoną o liczbę osób oczekujących na miejsce. Z kolei przez podaż należy rozumieć dostępną liczbę miejsc w domach pomocy społecznej. W związku, iż w Ogólnoeuropejskich wytycznych dotyczących przejścia od opieki instytucjonalnej do opieki świadczonej na poziomie lokalnych społeczności [8] zakłada się tworzenie nowych placówek z maksymalnie 30 miejscami, różnica między popytem oraz podażą została podzielona przez liczbę 30.

W następnym etapie dokonano wyodrębnienia grup województw, które charakteryzują się w badanym okresie zbliżonym poziomem wskaźnika zaspokojenia potrzeb osób oczekujących na umieszczenie w domach pomocy społecznej oraz wskaźnika zapotrzebowania na domy pomocy społecznej. Wykorzystano do tego metodę Warda, która zaliczana jest do metod aglomeracyjnych, i która opiera się na analizie wariancji, mającej na celu zmierzać do minimalizacji sumy kwadratów odchyleń wewnątrz skupień. W ostatnim etapie dokonano badania porównawczego otrzymanych wyników.

Dane potrzebne do obliczeń zaczerpnięto ze sprawozdań Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej za lata 2010-2018. Przyjęty okres badawczy jest podyktowany dostępnością danych dotyczących analizowanych aspektów. Obliczeń dokonano w programie Statistica v. 13.

Dodatkowo, analiza literatury oraz zebrane materiały umożliwiły wnikliwe zobrazowanie działalności domów pomocy społecznej w Polsce. Skoncentrowano się na takich aspektach jak: najważniejsze zadania domów pomocy społecznej wynikające z regulacji prawnych, rodzaje świadczonych usług, podstawowe wymogi dotyczące utworzenia domów pomocy społecznej oraz systemu finansowania.

Domy pomocy społecznej jako forma wsparcia osób starszych

Jednym z głównych zadań przepisów zawartych w aktach prawnych dotyczących jednostek pomocowych i domów pomocy społecznej¹ jest wyszczególnienie zasad tworzenia, działania i kontrolowania wymienionych jednostek. Dzięki tym regulacjom możliwe jest

¹ do najważniejszych aktów prawnych regulujących działalność domów pomocy społecznej zaliczyć należy: ustawę o pomocy społecznej oraz rozporządzenia Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

wyegzekwowanie od podmiotów pożądaných skutków prawnych oraz wymuszenie wysokiego poziomu realizowanych usług.

Domy pomocy społecznej świadczą swoim beneficjentom szereg usług. Do najważniejszych z nich zaliczyć należy zapewnienie potrzeb bytowych, opiekuńczych i wspomagających. Wymienione usługi realizowane są w zakresie wynikającym z potrzeb indywidualnych beneficjentów [9]. Każdy dom pomocy społecznej, wraz z realizacją pomocy i świadczeniem usług, ma w szczególności uwzględniać wolność, intymność, godność oraz poczucie bezpieczeństwa beneficjentów, w tym ich stopień sprawności fizycznej i psychicznej w trakcie realizowanych względem nich czynności.

Ustawa o pomocy społecznej wyróżnia sześć typów domów pomocy dla: osób w podeszłym wieku, osób przewlekle somatycznie chorych, osób przewlekle chorych psychicznie, dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie, osób niepełnosprawnych fizycznie, dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie [10]. Do domów pomocy społecznej trafiają więc osoby wymagające opieki. Należy zaznaczyć, że osoby, które wymagają leczenia kierowane są do zakładów opiekuńczo-leczniczych lub zakładów pielęgnacyjno-opiekuńczych. Drugą grupę stanowią osoby nie wymagające hospitalizacji, ale potrzebujące profesjonalnej opieki. Warunkiem przyjęcia osoby potrzebującej opieki do domu pomocy społecznej jest potrzeba jego całodobowej opieki z powodu wieku, choroby lub niepełnosprawności, która może spowodować brak samodzielności w wykonywaniu codziennych czynności, pod warunkiem, że rodzina bądź najbliższe otoczenie nie jest w stanie zapewnić odpowiedniej pomocy opiekuńczej osobie potrzebującej [10].

Niezależnie od rodzaju domu pomocy społecznej, wymogami stawianymi dla każdego typu jednostki jest właściwe świadczenie usług zgodne z obowiązującymi standardami oraz potrzebami indywidualnymi mieszkańców [11]. Potrzeby te są określane przez powołany do tego celu zespół terapeutyczno-opiekuńczy. Jednocześnie odpowiedzialny jest on za wdrażanie opracowanych planów i wspólną ich realizację z podopiecznymi. Takie plany uzgadniane są z mieszkańcem domu pod warunkiem, że pozwala na to jego stan zdrowia. Warty uwagi jest czas przygotowania indywidualnego planu wsparcia, który musi być zrealizowany w ciągu 6 miesięcy od dnia przyjęcia beneficjenta do ośrodka, lub w ciągu 2 miesięcy, jeśli osoba jest uzależniona od alkoholu. Jest to stosunkowo długi okres czasu, w trakcie którego być może najważniejsza i niezbędna opieka jest pominięta i nierealizowana, a która mogłaby w znaczący sposób (bo od samego początku) wpływać na kondycję osoby nowo przyjętej.

Istotnym elementem związanym z funkcjonowaniem domów pomocy społecznej jest efektywne realizowanie sprawowanej opieki nad beneficjentami. Odbywa się ona głównie poprzez zapewnienie mieszkańcom: odpowiedniej liczby opiekującego się nimi personelu, kadry medycznej oraz personelu terapeutyczno-opiekuńczego. W celu zwiększania jakości świadczonych usług, konieczne jest delegowanie i wysyłanie kadry opiekuńczej i zarządczej do uczestnictwa w różnego rodzaju szkoleniach/kursach/warsztatach, mających na celu zwiększyć posiadane kwalifikacje [10].

Kwestie związane z finansowaniem opieki nad osobami potrzebującymi opieki odbywają się na zasadzie podziału pomiędzy system ochrony zdrowia, a system pomocy społecznej. Systemy te działają niezależnie i leżą w gestii Ministerstwa Zdrowia i Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej. Środki w systemie ochrony zdrowia pochodzą z Narodowego Funduszu Zdrowia lub Ministerstwa Obrony Narodowej i Spraw Wewnętrznych. Z tych źródeł finansuje się zadania z opieki zdrowotnej na poziomie województw. NFZ płaci za procedury medyczne dla osób opłacających składki na ubezpieczenie zdrowotne, natomiast inwestycje i utrzymanie infrastruktury są dofinansowane przez samorządy [12]. Jednak znaczna większość zadań związanych z opieką, która jest ujęta w systemie pomocy społecznej, to zadania realizowane przez gminy i powiaty. W tych przypadkach źródłem finansowania są dochody własne jednostek samorządu terytorialnego. Mogą one pochodzić również z dotacji celowych budżetu państwa. Jednocześnie, jednostki samorządu terytorialnego odpowiedzialne są za zadania zlecone przez administrację rządową, dotyczące m.in. organizacji świadczeń specjalistycznych w obrębie usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania.

Możliwości otwarcia oraz prowadzenia domu pomocy społecznej koncentrują się na konieczności spełnienia szeregu warunków z zakresu zapewnienia usług bytowych, znajdujących się w nim określonych pomieszczeń oraz zapewnienia podstawowych czynności związanych z utrzymaniem czystości jak również zapewnienia wyżywienia, zapewnienia uposażenia w środki osobiste, pomoc w wykonywaniu czynności dnia codziennego oraz organizacji i realizacji planów indywidualnej opieki. Podmiot chcący prowadzić dom pomocy społecznej jest obowiązany do złożenia wniosku o pozwolenie na otwarcie jednostki zgodnie z załącznikiem zawartym w Obwieszczeniu Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 23 marca 2018 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie domów pomocy społecznej [13].

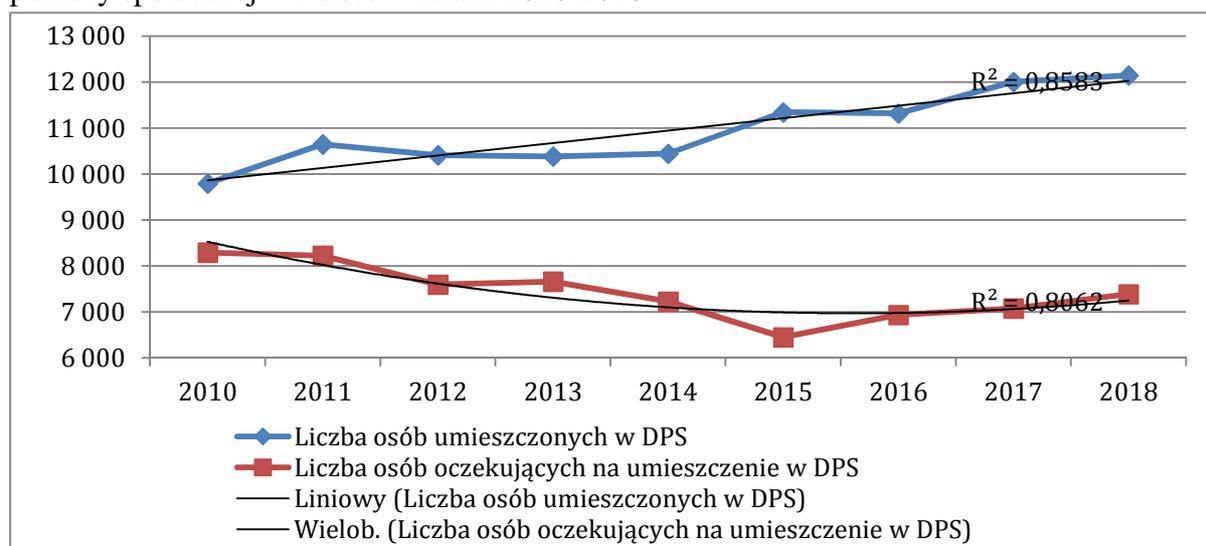
Należy podkreślić, iż miejsce lokalizacji ośrodka, do którego osoba potrzebująca może być przyjęta, musi być jak najbliższe miejscu jej zamieszkania. Ośrodek powinien być

odpowiedniego typu, a więc musi być związany z formą przyszłego wsparcia w stosunku do pacjenta. Termin oczekiwania na miejsce w odpowiednim domu pomocy społecznej musi być krótszy niż 3 miesiące. Jeżeli jednak ten okres wynosi ponad 3 miesiące, osobę taką kieruje się do innego ośrodka. Oczekiwanie na miejsce w innej jednostce również musi być krótsze niż wymagane 3 miesiące.

Wyniki badań

Rozpatrując wielkość liczby osób umieszczonych w domach pomocy społecznej oraz osób oczekujących na umieszczenie w tych podmiotach w latach 2010-2018 należy stwierdzić, iż trendy w tych miernikach są odmienne (rys. 1). W przypadku pierwszej zmiennej, zaobserwować można stopniowy przyrost osób, które są umieszczane w domach pomocy społecznej. W tym przypadku występuje również dobre dopasowanie funkcji trendu liniowego. W przypadku liczby osób oczekujących na umieszczenie w domach pomocy społecznej zaobserwować można dwa trendy. Pierwszy z nich występował w latach 2010-2015, kiedy to następował stopniowy spadek liczby osób z poziomu 8294 do poziomu 6451 (co jest trendem pozytywnym). W kolejnych latach zauważalny jest punkt zwrotny, który powodował stopniowy przyrost liczby osób oczekujących na umieszczenie w domach pomocy społecznej do poziomu 7389 osób w 2018 roku.

Rysunek 1. Liczba osób umieszczonych oraz oczekujących na umieszczenie w domach pomocy społecznej w Polsce w latach 2010-2018

Źródło: opracowanie własne na podstawie [14].

Biorąc pod uwagę poszczególne województwa, największą liczbę osób umieszczonych w domach pomocy społecznej w latach 2010-2018 odnotować można

rocznie w pięciu województwach: mazowieckim, łódzkim, śląskim, małopolskim oraz wielkopolskim (tabela 1). Największy przyrost tej zmiennej w badanym okresie wystąpił w województwie: podkarpackim (o 60,8%), łódzkim (o 56,1%) oraz dolnośląskim (o 48,8%). Biorąc pod uwagę pięć województw, które charakteryzują się najmniejszą liczbą osób umieszczonych w domach pomocy społecznej, rokrocznie znajdują się w nich województwa: lubuskie oraz podlaskie. Od 2012 rokrocznie w tej grupie znajduje się również województwo świętokrzyskie.

Tabela 1. Liczba osób umieszczonych w domach pomocy społecznej w latach 2010-2018

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Dynamika 2018/2010
Dolnośląskie	642	834	735	783	825	910	764	795	955	148,8
Kujawsko-pomorskie	509	508	524	463	491	505	513	492	617	121,2
Lubelskie	669	608	623	582	573	640	640	794	769	114,9
Lubuskie	385	357	404	423	406	406	406	376	414	107,5
Łódzkie	795	1035	946	970	1013	1098	1055	1145	1241	156,1
Małopolskie	833	978	919	958	1052	1169	1128	1200	1142	137,1
Mazowieckie	1104	1218	1101	1125	1088	1144	1191	1324	1256	113,8
Opolskie	361	491	405	388	385	399	354	527	429	118,8
Podkarpackie	408	531	605	554	576	642	704	700	656	160,8
Podlaskie	273	256	270	292	261	309	285	279	327	119,8
Pomorskie	430	441	435	409	432	441	462	412	424	98,6
Śląskie	1097	1131	1186	1090	1120	1230	1350	1379	1233	112,4
Świętokrzyskie	460	479	418	383	364	415	440	499	479	104,1
Warmińsko-mazurskie	435	447	415	440	423	486	500	515	534	122,8
Wielkopolskie	922	900	931	965	936	974	961	1012	1003	108,8
Zachodniopomorskie	472	435	495	560	499	577	566	558	669	141,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie [14].

Największa liczba osób oczekujących na umieszczenie w domach pomocy społecznej w Polsce odnotowywana jest rokrocznie w województwach: dolnośląskim oraz śląskim (tabela 2). O ile w tym pierwszym województwie następuje tendencja malejąca (pomiędzy rokiem 2010 oraz 2018 wystąpił spadek liczby osób oczekujących na umieszczenie w domach pomocy społecznej o 28,8%), to w województwie śląskim obserwowalna jest tendencja negatywna (w okresie tym nastąpił przyrost liczby osób o 2,4%). Największy przyrost liczby osób oczekujących na umieszczenie w domach pomocy społecznej można zauważyć w województwie kujawsko-pomorskim (o 103,5%). Z kolei najmniejsza liczba osób oczekujących, we wszystkich badanych latach występowała w województwach: lubelskim oraz podkarpackim, zaś od 2012 roku również w województwie podlaskim. Pomiędzy rokiem 2010 oraz 2018 w 8 województwach odnotowano spadek liczby osób oczekujących na

umieszczenie w domach pomocy społecznej (największy w województwie łódzkim, następnie w województwach: podkarpackim oraz pomorskim).

Tabela 2. Liczba osób oczekujących na umieszczenie w domach pomocy społecznej w latach 2010-2018

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Dynamika 2018/2010
Dolnośląskie	925	922	988	938	802	713	671	649	659	71,2
Kujawsko-pomorskie	247	280	251	217	308	348	423	503	503	203,6
Lubelskie	200	173	160	188	203	201	228	213	290	145,0
Lubuskie	250	307	283	311	318	291	298	293	317	126,8
Łódzkie	477	482	369	270	229	174	178	257	239	50,1
Małopolskie	779	745	605	362	232	284	444	403	458	58,8
Mazowieckie	738	602	603	728	720	710	556	413	479	64,9
Opolskie	250	202	190	167	183	173	199	225	317	126,8
Podkarpackie	143	89	52	54	33	37	65	76	74	51,7
Podlaskie	229	245	201	211	209	175	192	181	191	83,4
Pomorskie	682	688	493	439	380	360	321	353	373	54,7
Śląskie	1772	1988	1891	1919	1783	1513	1710	1745	1814	102,4
Świętokrzyskie	242	227	222	234	270	236	233	250	275	113,6
Warmińsko-mazurskie	486	407	402	340	301	244	282	309	373	76,7
Wielkopolskie	571	637	645	567	595	659	694	719	609	106,7
Zachodniopomorskie	303	231	242	717	662	333	442	490	418	138,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie [14].

Dokonując analizy wartości wskaźnika zaspokajania potrzeb osób oczekujących na umieszczenie w domach pomocy społecznej w latach 2010-2018 (tabela 3) należy stwierdzić, iż pomiędzy tymi latami, sytuacja uległa poprawie w 11 województwach. Największy przyrost wskaźnika wystąpił w województwie dolnośląskim, następnie małopolskim, pomorskim oraz łódzkim. Z kolei największe pogorszenie wskaźnika w latach 2010-2018 obserwowalne jest w województwach: kujawsko-pomorskim, lubuskim oraz lubelskim.

W 2018 roku najbardziej pożądaną wartość wskaźnika (najbliżej jedności) odnotowano w województwie podkarpackim (89,9), następnie w województwie łódzkim (83,9). Najmniejszymi wartościami cechowały się w tym roku województwa: śląskie (40,5) oraz pomorskie (53,2).

Tabela 3. Wartości wskaźnika zaspokajania potrzeb osób oczekujących na umieszczenie w domach pomocy społecznej w latach 2010-2018

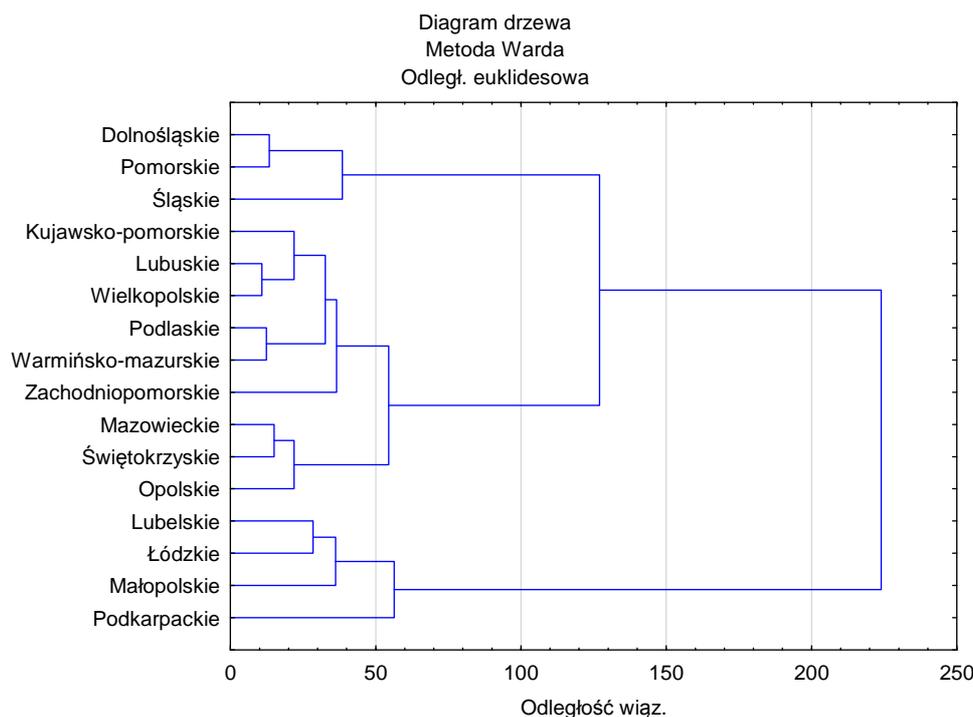
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Dynamika 2018/2010
Dolnośląskie	41,0	47,5	42,7	45,5	50,7	56,1	53,2	55,1	59,2	144,3
Kujawsko-pomorskie	67,3	64,5	67,6	68,1	61,5	59,2	54,8	49,4	55,1	81,9

Lubelskie	77,0	77,8	79,6	75,6	73,8	76,1	73,7	78,8	72,6	94,3
Lubuskie	60,6	53,8	58,8	57,6	56,1	58,2	57,7	56,2	56,6	93,4
Łódzkie	62,5	68,2	71,9	78,2	81,6	86,3	85,6	81,7	83,9	134,2
Małopolskie	51,7	56,8	60,3	72,6	81,9	80,5	71,8	74,9	71,4	138,1
Mazowieckie	59,9	66,9	64,6	60,7	60,2	61,7	68,2	76,2	72,4	120,9
Opolskie	59,1	70,9	68,1	69,9	67,8	69,8	64,0	70,1	57,5	97,3
Podkarpackie	74,0	85,6	92,1	91,1	94,6	94,6	91,5	90,2	89,9	121,4
Podlaskie	54,4	51,1	57,3	58,1	55,5	63,8	59,7	60,7	63,1	116,0
Pomorskie	38,7	39,1	46,9	48,2	53,2	55,1	59,0	53,9	53,2	137,5
Śląskie	38,2	36,3	38,5	36,2	38,6	44,8	44,1	44,1	40,5	105,9
Świętokrzyskie	65,5	67,8	65,3	62,1	57,4	63,7	65,4	66,6	63,5	97,0
Warmińsko-mazurskie	47,2	52,3	50,8	56,4	58,4	66,6	63,9	62,5	58,9	124,7
Wielkopolskie	61,8	58,6	59,1	63,0	61,1	59,6	58,1	58,5	62,2	100,7
Zachodniopomorskie	60,9	65,3	67,2	43,9	43,0	63,4	56,2	53,2	61,6	101,1
Polska	54,1	56,4	57,8	57,5	59,1	63,8	62,0	62,9	62,2	114,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie [14].

Dokonując analizy diagramu drzewa poziomego (rys. 2) można zauważyć, iż najbliższej osi pionowej znajdują się województwa: lubuskie oraz wielkopolskie, do których dołącza województwo kujawsko-pomorskie. W dalszej kolejności, z województwami tymi łączą się województwa: podlaskie, warmińsko-mazurskie, a także województwo zachodniopomorskie. Drugie skupienie tworzą województwa: dolnośląskie oraz pomorskie, do których w dalszej kolejności dołącza województwo śląskie. Kolejną grupę skupień tworzą województwa: mazowieckie oraz świętokrzyskie, z którymi łączy się województwo opolskie. Największe odległości od tych grup skupień posiadają województwa: lubelskie oraz łódzkie. Do grupy tej w dalszej kolejności dołączają województwa: małopolskie oraz podkarpackie.

Rysunek 2. Poziomy wykres drzewa dla metody Warda obrazującego wartości wskaźnika zaspokajania potrzeb osób oczekujących na umieszczenie w domach pomocy społecznej w latach 2010-2018

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z tabeli 3.

Badając zapotrzebowanie na domy pomocy społecznej w Polsce, w pierwszym etapie dokonano analizy liczby miejsc w domach pomocy społecznej oraz liczby osób zamieszkujących te podmioty. Rozpatrując liczbę miejsc w domach pomocy społecznej w Polsce (tabela 4) należy stwierdzić, iż rokrocznie następuje ich stopniowy wzrost. Pomiędzy rokiem 2010 oraz 2018 odnotowano przyrost miejsc o 2417, tj. o 3,1%. Biorąc pod uwagę poszczególne województwa, zauważalne jest znaczne zróżnicowanie w wielkości dostępnych miejsc. Największą liczbę miejsc w 2018 roku posiadały województwa: mazowieckie, śląskie oraz małopolskie (w granicach 10,0%-11,9% ogółu wszystkich miejsc w domach pomocy społecznej w Polsce). Najmniejsza liczba miejsc występuje w takich województwach jak: podlaskie oraz lubuskie (w granicach 2,9%-3,0% ogółu wszystkich miejsc w domach pomocy społecznej w Polsce). Pomiędzy rokiem 2010 oraz 2018, najwięcej miejsc przybyło w województwach opolskim oraz małopolskim (kolejno o 8,6% oraz 7,5%). Z kolei zmniejszenie liczby dostępnych miejsc zaobserwowano w tym okresie w trzech województwach: świętokrzyskim, kujawsko-pomorskim oraz lubuskim.

Tabela 4. Liczba miejsc w domach pomocy społecznej w Polsce w latach 2010-2018

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Dynamika 2018/2010
Dolnośląskie	5546	5491	5552	5591	5636	5642	5645	5690	5705	102,9
Kujawsko-pomorskie	4026	3987	3940	3940	3930	3932	3936	3945	3995	99,2
Lubelskie	4436	4437	4442	4419	4423	4461	4468	4504	4508	101,6

Lubuskie	2356	2344	2340	2340	2340	2340	2343	2348	2348	99,7
Łódzkie	6187	6200	6206	6213	6207	6207	6204	6251	6257	101,1
Małopolskie	7374	7412	7454	7496	7725	7748	7845	7838	7926	107,5
Mazowieckie	9092	9198	9199	9223	9211	9272	9372	9397	9433	103,8
Opolskie	2794	2908	2916	2916	2987	2992	2992	3045	3035	108,6
Podkarpackie	4524	4599	4649	4641	4651	4665	4714	4730	4772	105,5
Podlaskie	2287	2295	2297	2297	2301	2325	2329	2331	2337	102,2
Pomorskie	3822	3850	3873	3903	3912	3918	3923	3932	3955	103,5
Śląskie	7811	7820	7840	7858	7878	7890	8120	8182	8205	105,0
Świętokrzyskie	3233	3259	3234	3176	3148	3145	3130	3138	3186	98,5
Warmińsko-mazurskie	3576	3530	3542	3546	3500	3550	3698	3698	3699	103,4
Wielkopolskie	6286	6293	6305	6313	6293	6295	6322	6341	6349	101,0
Zachodniopomorskie	3743	3745	3745	3760	3766	3772	3772	3772	3800	101,5
Polska	77093	77368	77534	77632	77908	78154	78813	79142	79510	103,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie [14].

Rosnąca liczba miejsc w domach pomocy społecznej w Polsce przekłada się jednocześnie na wzrost liczby osób zamieszkujących te podmioty (tabela 5). Pomiedzy rokiem 2010 oraz 2018 zaobserwowano wzrost liczby mieszkańców o 3,6%, tj. o 2690 osób. Należy zaznaczyć, iż w 2018 roku w województwach: mazowieckim, śląskim oraz małopolskim odnotowano najwięcej osób zamieszkujących domy pomocy społecznej, zaś najmniej osób mieszkało w województwach podlaskim oraz lubuskim. Występują więc identyczne obserwacje, co w przypadku liczby miejsc w domach pomocy społecznej. Pomiedzy rokiem 2010 oraz 2018, największy wzrost liczby mieszkańców cechował województwa: opolskie, podkarpackie oraz małopolskie (kolejno o 8,4%, 7,2% oraz 7,1%). Zmniejszenie liczby mieszkańców odnotowano między tymi latami w dwóch województwach: świętokrzyskim oraz lubuskim.

Tabela 5. Liczba mieszkańców domów pomocy społecznej w Polsce w latach 2010-2018

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Dynamika 2018/2010
Dolnośląskie	5421	5474	5473	5489	5601	5610	5621	5623	5651	104,2
Kujawsko-pomorskie	3872	3883	3903	3860	3898	3912	3913	3900	3947	101,9
Lubelskie	4351	4322	4309	4284	4284	4312	4326	4381	4430	101,8
Lubuskie	2350	2333	2318	2343	2348	2342	2335	2341	2335	99,4
Łódzkie	6057	6110	6059	6089	6110	6125	6176	6176	6228	102,8
Małopolskie	7260	7313	7341	7353	7435	7608	7643	7740	7777	107,1
Mazowieckie	8930	9020	9027	8981	9000	9084	9162	9286	9268	103,8
Opolskie	2765	2881	2900	2885	2967	2946	2963	3001	2997	108,4
Podkarpackie	4366	4430	4507	4499	4493	4510	4624	4650	4682	107,2
Podlaskie	2270	2284	2284	2278	2285	2306	2320	2313	2326	102,5
Pomorskie	3802	3851	3840	3868	3910	3911	3895	3897	3887	102,2
Śląskie	7727	7783	7798	7810	7817	7843	8049	8121	8132	105,2

Świętokrzyskie	3217	3211	3169	3119	3102	3074	3074	3096	3096	96,2
Warmińsko-mazurskie	3453	3424	3420	3439	3454	3487	3658	3649	3664	106,1
Wielkopolskie	6165	6184	6183	6172	6225	6188	6218	6255	6254	101,4
Zachodniopomorskie	3732	3716	3728	3743	3751	3731	3764	3738	3754	100,6
Polska	75738	76219	76259	76212	76680	76989	77741	78167	78428	103,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie [14].

Wskaźnik zapotrzebowania na domy pomocy społecznej wskazuje, iż w Polsce na przestrzeni roku 2010 i 2018 zmniejszyła się liczba placówek, która powinna być otworzona (tabela 6). W 2010 roku powinno zostać otwartych 232 nowych placówek, zaś w roku 2018 wartość ta kształtowała się na poziomie 211. Rozpatrując poszczególne województwa można zauważyć, iż największe zapotrzebowanie na nowe domy pomocy społecznej występuje w województwie kujawsko-pomorskim (wzrost zapotrzebowania o 12 jednostek), następnie w województwie lubelskim (wzrost zapotrzebowania o 4 jednostki). Wzrost zapotrzebowania pomiędzy rokiem 2010 i 2018 odnotowano w przypadku 7 województw. Największe zmniejszenie zapotrzebowania w tym okresie na nowe domy pomocy społecznej wystąpiło w województwie małopolskim oraz pomorskim (spadek zapotrzebowania o 12 jednostek). Warto jednocześnie zwrócić uwagę na województwo podkarpackie. Jest to jedyne województwo, w którym liczba domów społecznych w latach 2010-2018 jest wystarczająca.

Tabela 6. Wartości wskaźnika zapotrzebowania na domy pomocy społecznej w latach 2010-2018

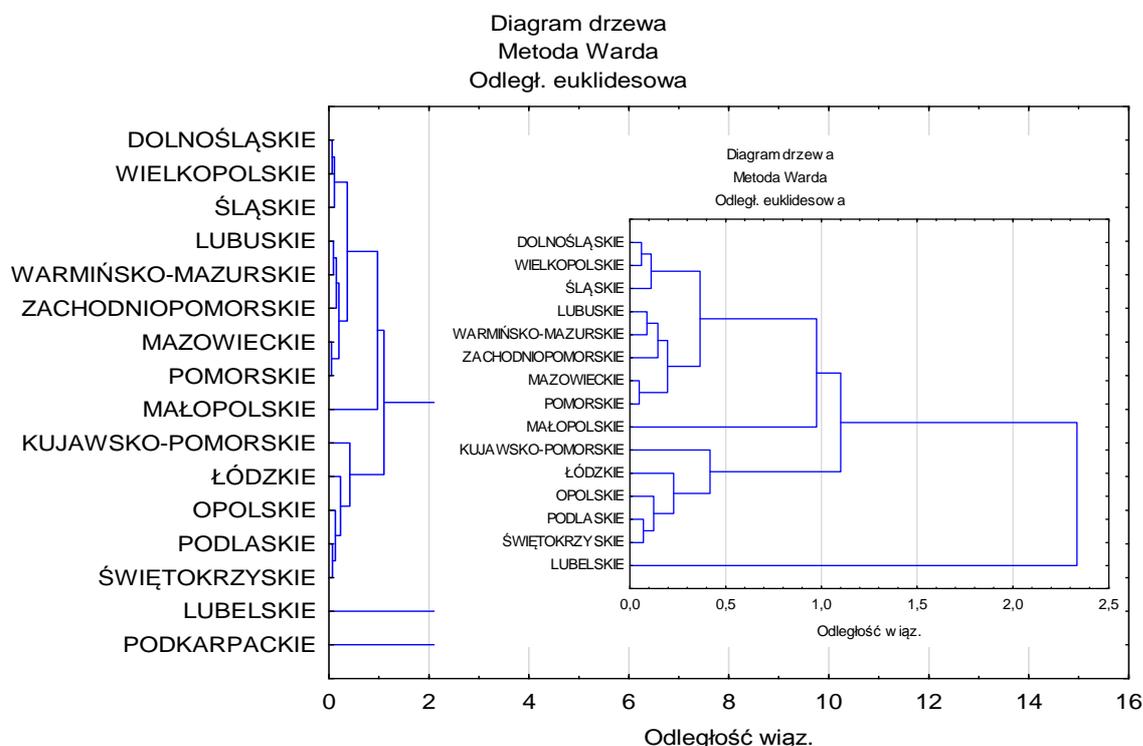
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Dynamika 2018/2010
Dolnośląskie	26,7	30,2	30,3	27,9	25,6	22,7	21,6	19,4	20,2	75,7
Kujawsko-pomorskie	3,1	5,9	7,1	4,6	9,2	10,9	13,3	15,3	15,2	490,3
Lubelskie	3,8	1,9	0,9	1,8	2,1	1,7	2,9	3,0	7,1	186,8
Lubuskie	8,1	9,9	8,7	10,5	10,9	9,8	9,7	9,5	10,1	124,7
Łódzkie	11,6	13,1	7,4	4,9	4,4	3,1	5,0	6,1	7,0	60,3
Małopolskie	22,2	21,5	16,4	7,3	-1,9	4,8	8,1	10,2	10,3	46,4
Mazowieckie	19,2	14,1	14,4	16,2	17,0	17,4	11,5	10,1	10,5	54,7
Opolskie	7,4	5,8	5,8	4,5	5,4	4,2	5,7	6,0	9,3	125,7
Podkarpackie	-0,5	-2,7	-3,0	-2,9	-4,2	-3,9	-0,8	-0,1	-0,5	100,0
Podlaskie	7,1	7,8	6,3	6,4	6,4	5,2	6,1	5,4	6,0	84,5
Pomorskie	22,1	23,0	15,3	13,5	12,6	11,8	9,8	10,6	10,2	46,2
Śląskie	56,3	65,0	61,6	62,4	57,4	48,9	54,6	56,1	58,0	103,0
Świętokrzyskie	7,5	6,0	5,2	5,9	7,5	5,5	5,9	6,9	6,2	82,7
Warmińsko-mazurskie	12,1	10,0	9,3	7,8	8,5	6,0	8,1	8,7	11,3	93,4
Wielkopolskie	15,0	17,6	17,4	14,2	17,6	18,4	19,7	21,1	17,1	114,0
Zachodniopomorskie	9,7	6,7	7,5	23,3	21,6	9,7	14,5	15,2	12,4	127,8
Polska	231,3	235,9	210,7	208,1	200,0	176,2	195,5	203,5	210,2	90,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie [14].

Wykorzystując metodę Warda do zobrazowania zapotrzebowania na domy pomocy społecznej w Polsce, konieczne było przeprowadzenie procesu stymulacji destymulant. Proces zamiany zmiennych odbywał się poprzez odwracanie wartości cech [15].

Analiza diagramu drzewa poziomego (rys. 3) pozwala zaobserwować, iż najbliższej osi pionowej znajdują się województwa: dolnośląskie oraz wielkopolskie, do których dołącza województwo śląskie. W dalszej kolejności, z województwami tymi łączą się grupa województw: mazowieckiego oraz pomorskiego oraz grupa województw: lubuskiego, warmińsko-mazurskiego i zachodniopomorskiego. Mimo, iż województwo małopolskie łączy się z tymi grupami w dalszej kolejności, postanowiono je również zaliczyć do skupienia pierwszego. Drugie skupienie stanowią województwa: podlaskie oraz świętokrzyskie, do których w dalszej kolejności dochodzą województwa: opolskie, następnie łódzkie, do którego z kolei dochodzi województwo kujawsko-pomorskie. Znaczną odległość od tych grup skupień posiada województwo lubelskie, dlatego też proponowane jest jego wydzielenie jako kolejne skupienie. Województwo podkarpackie jest jedynym województwem, w którym we wszystkich latach odnotowano wystarczającą liczbę domów pomocy społecznej. Województwo to tworzy więc ostatnie skupienie.

Rysunek 3. Poziomy wykres drzewa dla metody Warda obrazującego wartości wskaźnika zapotrzebowania na domy pomocy społecznej w latach 2010-2018

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z tabeli 6.

Uzyskane wyniki w klasyfikacji województw wskaźników: zaspokojenia potrzeb osób oczekujących na umieszczenie w domach pomocy społecznej oraz zapotrzebowania na domy pomocy społecznej zobrazowano w tabeli 7.

Tabela 7. Klasyfikacja pozycji województw w Polsce we wskaźnikach: zaspokojenia potrzeb osób oczekujących na umieszczenie w domach pomocy społecznej oraz zapotrzebowania na domy pomocy społecznej

Wskaźnik zaspokojenia potrzeb osób oczekujących na umieszczenie w domach pomocy społecznej	
Nr skupienia	Województwa
1	lubuskie, wielkopolskie, kujawsko-pomorskie, podlaskie, warmińsko-mazurskie, zachodniopomorskie
2	dolnośląskie, pomorskie, śląskie
3	mazowieckie, świętokrzyskie, opolskie
4	lubelskie, łódzkie, małopolskie, podkarpackie
Wskaźnik zapotrzebowania na domy pomocy społecznej	
Nr skupienia	Województwa
1	dolnośląskie, wielkopolskie, śląskie, mazowieckie, pomorskie, lubuskie, warmińsko-mazurskie, zachodniopomorskie, małopolskie
2	podlaskie, świętokrzyskie, opolskie, łódzkie, kujawsko-pomorskie
3	lubelskie
4	podkarpackie

Źródło: opracowanie własne na podstawie rysunku 2 i 3.

W ponad połowie województw można zaobserwować zbliżony poziom grupowania. Do rejonów, które w największym stopniu zaspokajają potrzeby na domy pomocy społecznej zaliczyć należy województwa: podkarpackie oraz lubelskie. Stosunkowo wysoki poziom rozwoju występuje również w województwach: świętokrzyskim, opolskim oraz łódzkim. Mimo, iż województwa te we wskaźniku zapotrzebowania na domy pomocy społecznej znajdują się w drugim skupieniu, należy zauważyć, iż skupienia o wyższym poziomie rozwoju obejmują województwa, których odległości wiązań są kilkukrotnie wyższe. Dlatego też zasadne jest uznanie województw należących do drugiej grupy skupień we wskaźniku zapotrzebowania na domy pomocy społecznej za województwa o stosunkowo wysokim poziomie rozwoju. Do województw, które w najmniejszym stopniu zaspokajają potrzeby na domy pomocy społecznej zalicza się województwa: wielkopolskie, lubuskie, warmińsko-mazurskie oraz zachodniopomorskie. Do grup o niskim poziomie rozwoju zaliczyć można jednocześnie województwa: dolnośląskie, pomorskie oraz śląskie.

Wnioski końcowe

Przeprowadzone badania pozwoliły dokonać obserwacji, które regiony w Polsce charakteryzują się wysokim, a które niskim poziomem zaspokojenia potrzeb na domy pomocy społecznej w latach 2010-2018. Na podstawie otrzymanych wyników przeprowadzonych badań wskazano następujące wnioski:

- 1) w latach 2010-2018, zaspokojenie potrzeb osób oczekujących na umieszczenie w domach pomocy społecznej poprawiło się 11 województwach, zaś zmniejszenie zapotrzebowania na te domy zaobserwowano w 8 województwach.
- 2) biorąc jednocześnie pod uwagę wskaźnik zaspokojenia potrzeb osób oczekujących na umieszczenie w domach pomocy społecznej oraz wskaźnik zapotrzebowania na domy pomocy społecznej należy stwierdzić, iż w największym stopniu zaspokojenie potrzeb na domy pomocy społecznej występuje w południowo-wschodniej części Polski w województwach: podkarpackim oraz lubelskim. Województwo podkarpackie jest jedynym województwem, w którym we wszystkich rozpatrywanych latach odnotowano wystarczającą liczbę domów pomocy społecznej. W tym województwie występuje również od 2011 roku największy stopień zaspokojenia potrzeb osób oczekujących na umieszczenie w domach pomocy społecznej. Do grupy o największym poziomie zaspokojenia potrzeb zaliczyć również należy województwa: łódzkie, świętokrzyskie oraz opolskie.
- 3) najmniejszy stopień zaspokojenia potrzeb na domy pomocy społecznej występuje w województwie śląskim. Wiąże się to z najniższym wskaźnikiem zaspokojenia potrzeb osób oczekujących na domy pomocy społecznej we wszystkich latach oraz blisko trzykrotnie większym zapotrzebowaniem na domy pomocy społecznej. Niski stopień zaspokojenia potrzeb występuje jednocześnie w rejonie zachodniej oraz północnej Polski, w województwach: dolnośląskim, lubuskim, wielkopolskim, zachodniopomorskim, pomorskim oraz warmińsko-mazurskim.
- 4) w latach 2010-2018, w największym stopniu nastąpił wzrost zaspokojenia na domy pomocy społecznej w województwach małopolskim oraz pomorskim. W pierwszym z nich odnotowano wzrost wartości wskaźnika zaspokojenia potrzeb osób oczekujących na umieszczenie w domach pomocy społecznej o 38,1% oraz odnotowano spadek zapotrzebowania na domy pomocy społecznej o 53,6%, w drugim województwie, kolejno o 37,5% oraz o 53,8%. Dla województwa małopolskiego, zarówno jedna, jak i druga tendencja była drugą największą pozytywną tendencją we wszystkich województwach, zaś dla województwa pomorskiego była to trzecia oraz

pierwsza największa pozytywna tendencja. Z kolei najbardziej negatywne zjawiska we wszystkich województwach zaobserwowano w tych latach w województwie kujawsko-pomorskim. Nastąpił w nim spadek wartości wskaźnika zaspokojenia potrzeb osób oczekujących na umieszczenie w domach pomocy społecznej o 18,1% oraz odnotowano wzrost zapotrzebowania na domy pomocy społecznej o 390,3%.

Powyższe wnioski pozwalają stwierdzić, iż biorąc pod uwagę obszar całej Polski, w latach 2010-2018 doszło do pozytywnych tendencji w zaspokajaniu potrzeb na domy pomocy społecznej. Rozpatrując jednak poszczególne województwa, wyodrębnić można pewne obszary, które charakteryzują się lepszym oraz gorszym stopień zaspokojenia na te domy. W związku z tym konieczne jest wprowadzenie rozwiązań, które spowodują proporcjonalny do potrzeb rozwój liczby domów pomocy społecznej. Brak miejsc w publicznych domach pomocy społecznej może bowiem powodować wzrost czasu potrzebnego na umiejscowienie osób potrzebujących wsparcia w domach pomocy społecznej. Może też być przyczyną pojawiania się osób potrzebujących pomocy w innych miejscach, które nie są do tego przeznaczone.

Bibliografia

- [1] GUS. Prognoza ludności na lata 2014-2050, Warszawa; 2014.
- [2] BŁĘDOWSKI P., MACIEJASZ M. (2013), Rozwój opieki długoterminowej w Polsce – stan i rekomendacje. *Nowiny Lekarskie*. 2013; 1(82): 61–69.
- [3] <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/1353,pojecie.html> (dostęp na dzień: 17.11.2019 r.).
- [4] SZWEDA-LEWANDOWSKA Z. (2009), Popyt na miejsca w domach pomocy społecznej wśród seniorów w Polsce w perspektywie 2035 roku. *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Oeconomica*. 2009; 231: 243-254.
- [5] SZLUZ B. (2010), Dom pomocy społecznej jako forma wsparcia i opieki nad osobami starszymi, [w:] Balogová B. (red.), *Elan vital w dziedzinie stosunków międzygeneracyjnych*, Materiały z konferencji międzynarodowej, 2010, 15 styczeń; Preszow: Uniwersytet Preszowski; 2010: 284-290.
- [6] STOLIŃSKA-POBRALSKA N. (2014), Dom pomocy społecznej jako instytucja polskiego systemu zabezpieczenia społecznego osób starszych. *Pedagogika Rodziny*. 2014; 4(3): 101-118.

- [7] GRYGIEL G. (2017), Prognoza zapotrzebowania na miejsca w domach pomocy społecznej w województwie wielkopolskim i najważniejsze uwarunkowania zaspokojenia potrzeb. *Studia Oeconomica Posnaniensa*. 2017; 5(11).
- [8] Ogólnoeuropejskie wytyczne dotyczące przejścia od opieki instytucjonalnej do opieki świadczonej na poziomie lokalnych społeczności, Europejska Grupa Ekspertów ds. Przejścia od Opieki Instytucjonalnej do Opieki świadczonej na poziomie Lokalnych Społeczności, Bruksela 2012.
- [9] TRAFIAŁEK E. Innowacyjna polityka senioralna XXI wieku. Między ageizmem, bezpieczeństwem socjalnym i active ageing, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek; 2016.
- [10] Ustawa z dnia 12 marca 2014 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2019.0.1507 t.j.).
- [11] SZWEDA-LEWANDOWSKA Z. (2009), Domy pomocy społecznej i sieci wsparcia seniorów. *Polityka Społeczna*. 2009; 7: 17-21.
- [12] PIĘŃKOSZ J., MATEJCZUK A. (red.), Teoria i praktyka działania instytucji opieki w Polsce - raport końcowy, Warszawa: Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej: Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich; 2015.
- [13] Obwieszczenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 23 marca 2018 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie domów pomocy społecznej (Dz.U. 2018, poz. 734).
- [14] Sprawozdania Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej za lata 2010-2018.
- [15] SZKUTNIK W., SĄCZEWSKA-PIOTROWSKA A., HADAŚ-DYDUCH M., Metody taksonomiczne z programem Statistica, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach; 2015: 29.
-

Summary

Aim: The aim of the article was to assess the satisfaction of the needs for social welfare homes in voivodeships in 2010-2018. An additional aspect was the visibility of the principles of functioning of social welfare homes in Poland on the basis of applicable legal acts.

Material and methods: Assessment of the satisfaction of the needs for social welfare homes in voivodeships in 2010-2018 was based on two measures. The first was the ratio of meeting the needs of people waiting for placement in social welfare homes. The second indicator is the demand indicator for social welfare homes. The data needed for the calculations was taken from the reports of the Ministry of Family, Labor and Social Policy. In addition, analysis of

the literature and collected materials enabled insightful describe activities of social welfare homes in Poland.

Results and conclusions: Considering the area of Poland as a whole, positive tendencies have been observed in the years 2010-2018 to meet the needs of social welfare homes. Considering individual voivodships, some areas can be identified which are characterized by a better and worse level of satisfaction for these houses. The greatest satisfaction of the needs for social welfare homes occurs in the south-eastern part of Poland in the Podkarpackie and Lubelskie Voivodeship. The smallest degree of satisfying the needs for social welfare homes occurs in the Śląskie Voivodeship. A relatively low degree of satisfaction of needs occurs in the western and northern Poland. Therefore, it is necessary to introduce solutions that will result in a proportional development of the number of social welfare homes. The lack of places in public social welfare homes may increase the time needed to locate people who need support in these entities. It can also cause the appearance of people in need of assistance in other places that are not designed for this.

Key words:

Institutional help, social policy, social assistance, aging population
